

2-JAHON URUSHIDAN KEYINGI YILLARDA SAMARQAND VILOYATI HAYOTI

Baxriddinova Sayyora Jumanazar qizi

Sharof Rashidov nomidagi

Samarqand davlat universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17174066>

Annotatsiya: Mazkur maqola 1945-1991-yillardagi tibbiyot sohasi, oila va nikoh haqida yoritilgan. Ikkinchi jahon urushidan keying holat, ko'plab millat va elatlarning ko'chirilishi, deportatsiya qilinishi O'zbekiston SSR da aholining milliy tarkibi o'zgarishi bilan, ijtimoiy hayotiga ham katta ta'sir qildi. Chunki, ular o'rtasida nikoh va oila munosabatlari yo'lga qo'yildi. Aholi soni ortdi. Iqtisodiy hayotning o'sishi, zavod, fabrikalarning ko'plab qurilishi, insonlar uchun tibbiyotning rivojlanishiga sabab bo'ldi.

Kalit so'zlar: oila, nikoh, sog'liqni saqlash, fabrika, zavod, kasalliklar.

Аннотация: В данной статье рассматривается сфера медицины, семьи и брака в 1945-1991 гг. Ситуация после Второй мировой войны, переселение и депортация многих национальностей и народов в Узбекской ССР изменили национальный состав населения и оказали большое влияния на общественную жизнь. Потому что между ними установились брачные и семейные отношения. Неление увеличилось. Рост экономической жизни, строительство множества заводов и фабрик, развитие медицины для людей.

Ключевые слова: семья, брак, здравоохранение, завод, болезнь.

Annotation: this article covers the field of medicine, family and marriage in 1945-1991. The Situation after the Second World War, the relocation and deportation of many nationalities and peoples in the Uzbek SSR changed the national composition of the population and had a great impact on the social life. Baccuse marriage and family relations were established between them. The population has increased. The growth of economic life, the construction of many factories and factories, and the development of medicine for people.

Key words: family, marriage, heathcare, factory, disease.

1945-1950-yillar davomida shaharning partiya, sovet tashkilotlari sog'liqni saqlash organlarining aholiga meditsina xizmati ko'rsatishni meditsina kadrlari tayyorlashni yanada yaxshilash borasidagi ishlari darajasini ancha oshirishga muvaffaq bo'ldilar. Meditsina muassasalari shaxobchalarini, ayniqsa, fabrika va zavodlarda kengaytirishga ko'proq e'tibor berildi. 1946-yilda shaharda 16ta poliklinika, 143ta ambulatoriya, 25ta bolalar konsultatsiyalari ishlagan bo'lsa, 1950-yilda 18ta poliklinika, 190 ta ambulatoriya va 34 ta bolalar

konsultatsiyalari ishlab turdi. 1946-yilda kasalxonalarda 1890 ta (shu jumladan, tug'ruqxonalarda 80 ta) o'rin bo'lgan bo'lsa, 1950-yilda kasalxonadagi o'rinlar soni 2075 taga (tug'ruqxonalarda 140 taga) yetdi. 1950-yilning yozida 10472 bola sanatoriy va lagerlarda dam oldi¹.

Ommaviy sog'lomlashtirish va profilaktika tadbirlari amalga oshirilganligi va meditsina fanining muvaffaqiyatlari keng joriy qilinganligi natijasida aholi orasida kasallikni, jumladan, bezgakni tamomila tugatishga erishildi. Aholining eng avvalo nochorlar, nogironlar, o'qituvchi va talabalar, ko'p bolali oilalar va boshqa daromadi kam odamlarni ijtimoiy himoyalash uchun Respublika hukunati maxsus qaror qabul qildi. Bu qarorda aholining narx-navo oshishi munosabati bilan ko'radigan zararini qoplash ko'zga tutilgan edi. Bundan tashqari, milliy xususiyatlar va mintaqaning o'zida xos shart-sharoitlari ham hisobga olindi. Aholini ijtimoiy himoyalash bo'yicha barcha tadbirlarni amalga oshirish uchun 16 milliard so'mdan ko'proq mablag' ajratildi. Ishlayotganlarga bir oyda 60 so'mdan, ishsiz nafaqa oladiganlarga 65 so'mdan pul to'landi. Bolali oilalar uchun mavjud nafaqalar miqdori salkam 2 barobar oshdi. Bundan tashqari, bola tug'ilganda bir marta beriladigan nafaqa 250 so'mga, ishlayotgan onalarga bolalariga qarash uchun beriladigan nafaqa 70 so'mdan 110 so'mgacha ko'paydi. Bolalarga mo'ljallangan tovarlarning narxi oshishi sababli balog'atga yetmagan bolalari bo'lgan oilalarga ham pul yordami belgilandi.

Sog'liqni saqlash ehtiyojlariga berilayotgan mablag'larning miqdori yildan-yilga ko'paytirildi; turli meditsina muassalarining shahobchalari kengaydi, ular zamonaviy meditsina apparatlari va asboblari bilan ta'minlandi².

Ijtimoiy guruhlar	1-2 farzandli	3-4 farzandli	5-6 farzandli	7-9 farzandli	10 va undan ko'p farzandli
Xizmatchi	39,0	44,2	11,3	5,5	-
Ishchi	30,7	34,2	25,0	7,9	2,2
Kolxozchi	28,0	37,3	19,0	10,3	5,4
Uy Bekasi	29,1	34,1	22,0	9,2	5,6

Bu davrda ayollarni og'ir mehnatdan holi qilish, ularga qisqartirilgan ish kuni belgilash, kundalik turmush uchun bekam-u ko'st madaniy-maishiy sharoitlar yaratib, bu boradagi kamchiliklarga barham berish masalalri ham Prezidentning diqqat markazida bo'ldi³.

Демографический ежегодник СССР 1990. - М.,: Финансы и статистика, 1990. -С.41

³ O'zbekiston tarixi. O'quv qo'llanma. T.,2015. 511b.

Markazning buyuk davlatchilik manfaatlari xalq manfaatlari va salomatligidan yuqori qo'yilgan paytda bunday g'ayriinsoniy yondashuv O'zbekistondagi ekologik vaziyat fojiviy shakllar kasb etilishiga olib keldi. Xususan, Respublika 60-yillarning oxirlarida o'tkazilgan tadqiqotlarning ko'rsatishicha, ochiq suv havzalari yuqori darajada zaxarli insektiditlar (DDT, metil-merkaptofos va boshqalar) tarkibi yo'l qo'yiladigan konsentratsiyadan 20-50 baravar ko'p, ayrim xollarda esa 100 baravardan ham ko'pligi ma'lum bo'lgan. Xolbuki bu vaqtda O'zbekiston aholisining 45% ichish uchun kanallar va ariqlarning suvidan, 18%i daryo suvidan, 10%i hovuzlarning suvidan foydalangan. Mahalliy aholining aksariyat ko'pchiligi istiqomat qiladigan qishloq joylarida esa vodoprovod deyarli yo'q edi⁴.

Zaharli kimyoviy moddalarning bunday to'planishi xavfli kasalliklarning tarqalishiga sabab bo'luvchi surunkali zaxarlanishga olib keldi. Masalan, 60-yillarning o'zida ayniqsa ayollar va bolalar orasida endokrin kasalliklar va qamkonlik (anemiya) keskin ortganligi ko'zga tashlandi. Xususan 1965-yilda Farg'ona viloyati bo'yicha endokrin patologiyasiga yo'liqqan 1190 bola ro'yxatga olingan.⁵

O'lik hold avval chala tug'ilgan go'daklar soni yil sayin ko'payib bordi. Bularning hammasi O'zbekiston aholisi istiqomat qiladigan tashqi muhit, shu jumladan ko'proq suv, o'simliklar, atmosfera havosi 60-yillardayoq hayot uchun yo'l qo'yib bo'lmaydigan darajada zaharlanganligidan dalolat beradi. Shundan keyingi davrda esa bu halokatli hodisalar juda keng qamrovli xavfli tus oldi.

Respublika mustaqilligi arafasida, ayniqsa qishloq joylarida favqulodda epidemic vaziyat vujudga kelgan edi. Misol uchun, tibbiy tekshirishlar ma'lumotlariga ko'ra, 80-yillarning o'rtalarida Xorazm, Buxoro viloyatlari va Qoraqalpog'istonda katta yoshdagi aholining 70% dan ko'prog'i va bolalarning 80% dan ziyodrog'i bitta va bir nechta xastaliklar bilan og'riganligi aniqlandi.⁶

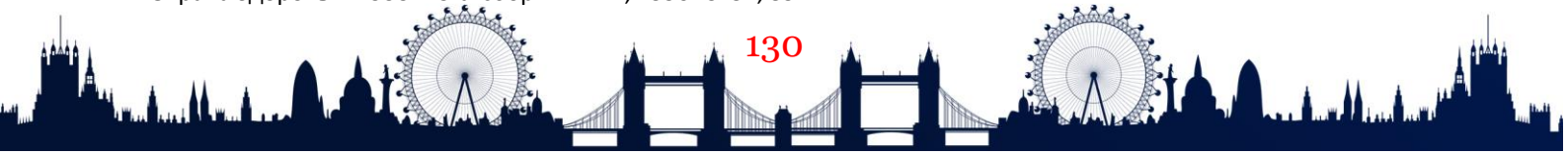
Umuman, butun respublikada bo'lgani kabi qishloqlarimizda ham ichburug', sil, sariq kasalligi, ich terlama, saramas kasalliklari keng tarqaldi. Masalan, faqat 1980-1989-yillarda har 100 ming aholi hisobiga o'lkada xavfli o'simta kasalliklari bilan og'riganlar qishloq joylarida 6,6 ming kishini tashkil etdi, Respublika bo'yicha esa bu ko'rsatkich har 100 ming nafar aholi hisobiga 45,6 dan 50,4 nafarga yetgan⁷.

Васильев. А., Кранс А. Арал: варианты решений. Коммунист, 1990. С. 56.

Узбекистон Республика Вазирилар Кенгашининг 1987 йилги жорий архиви, 17-иш, 52-53-вараклар.

Васильев. А., Кранс А. Арал: варианты решений. Коммунист, 1990. С. 56.

Охрана здоровья в СССР. Статсборник.- М., 1990. С. 37, 39.

Sog'liqni saqlash ehtiyojlariga berilayotgan mablag'larning miqdori yildan-yilga ko'paytirildi; turli meditsina muassasalarining shaxobchalari kengaydi, ular zamonaviy meditsina apparatlari va asboblari bilan ta'minladi. Sog'liqni saqlash shaxobchalarini kengaytirish uchun shahar byudjetining mablag'laridan 1956-yilning o'zida 60 million so'm ajratildi. Meditsina xizmati ko'rsatishning Samarqandda hammasi bo'lib 4ta birlashgan kasalxonasi, 3ta poliklinika, bolalar sil kasalliklari sanatoriysi, 3ta tug'ruqxona, 2ta dispenser, yuqumli kasalliklar kasalxonasi, chaqaloq bolalar uchun ochilgan 2ta uy, 3 ta sog'lomlashtirish punkti va 22 ta bolalar yashilari ishlab turdi. Bundan tashqari shaharning sanoat korxonalarida 3ta meditsina-sanitariya qismlari, 4ta kasalxonasi, 56 ta sog'lomlashtirish punktlari ish olib bordi. Keyingi yillarda shaharda 200 o'rinli yuqumli kasalliklar kasalxonasi, 200 o'rinli oblast kasalxonasi qurildi, Samarqand dezinfekcion stansiyasi rekonstruksiya qilindi, tez yordam transporti ko'paytirildi, 40 o'rinli yangi tug'ruqxona ochildi. Meditsina xodimlarining soni to'xtovsiz ko'payib bordi. 50-yillarning boshida shaharda 1206 vrach ishlagan bo'lsa, 1958-yilga kelib, ularning soni 2ming kishidan oshib ketdi⁸.

Shunday qilib, sovet davrida ekologiya sohasidagi "kimyoviy zarbalar" ning xavfli oqibatlari sog'liqni saqlashning umumiy tarzda past holatda bo'lishiga olib keldi, xalq sog'lig'ini saqlash muammosi millatning omon qolishidan iborat olamshumul masalaga aylanib ketganligini ko'rsatdi. Paxta yakka hokimligi va O'zbekistonning yarim mustamlaka holatida ekanligi bilan bog'liq jarayonlar bu vaqtga kelib o'zbek xalqining nasl-nasabi negizlariga xatarli ta'sir ko'rsatib, uning genotipida xatarli o'zgarishlar vujudga kelishiga sabab bo'la boshlagan edi.⁹

Paxta yakkahokimligi, iqtisodiyotning xomashyo ishlab chiqarishga yo'naltirilganligi, xarid narxlarining pastligi qishloq aholisining moddiy ahvoriga va o'zbekistonliklarning oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'min etilishiga jiddiy ta'sir ko'rsatdi. Hujjatli manbalarning guvohlik berishicha, sanoat va qishloq xo'jalik mahsulotlarini ayirboshlashdagi nomutanosiblik, markazning paxta yetishtirish nihoyatda sermehnat ekanligini inkor qilishi tufayli Respublika agrar sohasidagi ishchi kuchini qiymati sobiq SSSR dagi eng past qiymatlardan biri hisoblanadi. Masalan, O'zbekiston kolxozchisi ishlagan bir ish kuniga 80-yillarning o'rtalarida 5 so'm 88 tiyin, Tojikiston kolxozchisi-6 so'm 04 tiyin, Qirg'iziston kolxozchisi-6 so'm 90 tiyin, Turkmaniston kolxozchisi-7 so'm 03

⁸ O'zbekiston milliy boyliklarini talash siyosati: tarix shohidligi va saboqlari (1865-1990) . "Sharq" ., T.,2000.310-350b.

⁹ Mustabit tuzumning O'zbekiston milliy boyliklarini talash siyosati: tarix shohidligi va saboqlari (1865-1990) . "Sharq" .,

tiyin, RSFSR kolxozchisi-8 so'm 03 tiyin, Litva kolxozchisi -9so'm 90 tiyin, Estoniya kolxozchisi-14 so'm 04 tiyin olardi¹⁰.

Bu birinchi navbatda paxtakorlar mehnatiga nihoyatda kam haq to'lanishi bilan bog'liq edi. Shuni aytish kerakki, agar g'allakorning 1 soatlik mehnatiga 62,5 tiyin to'lansa, paxtakornikiga atigi 16 tiyin to'lanardi. O'zbek qishloqlari turmush darajasi muhim ko'rsatkich bo'lgan uy-joy masalasida ham ancha orqada qolgan edi. Masalan, aholi jon boshiga uy-joy maydoni jihatidan boshqa rivojlangan mamlakatlardan 8-9 baravar orqada edi. Obodonchilik, kommunal xizmat ko'rsatish, maishat xizmat darajasi bo'yicha umuman taqqoslab bo'lmasdi. 80-90-yillar chegarasida qishloq aholi punklarining 80% dan ortig'i vodovrovod suvidan mahrum edi va faqat tashib keltiriladigan suvdan yoki ochiq manbalar suvidan foydalanardi; ulardan faqat 1%i da kanalizatsiya mavjud edi. Qishloqda oqova suvlarni tozalash inshootlari quvvatidan 40% dan kamroq foydalanilardi. Bu hol tozalanmagan suvlar, maishiy chiqindilarning asosiy qismi ochiq havzalarga, yer osti chuqurlariga yoki yer ustiga tashlanishiga olib kelardi¹¹.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Samarqand tarixi. 339-340b.
- 2.Демографический ежегодник СССР 1990.- М.,:Финансы и статистика, 1990.-С.41
- 3.O'zbekiston tarixi. O'quv qo'llanma. T.,2015. 511b.
- 4.Васильев. А., Кранс А. Арал: варианты решений. Коммунист, 1990. С. 56.
- 5.Узбекистон Республика Вазирлар Кенгашининг 1987 йилги жорий архиви, 17-иш, 52-53-варақлар.
- 6.Mustabit tuzumning O'zbekiston milliy boyliklarini talash siyosati: tarix shohidligi va saboqlari (1865-1990) . "Sharq", T.,2000.300-307b.
- 7.Социологические исследования. 1989. № 1. С. 14.
- 8.Васильев. А., Кранс А. Арал: варианты решений. Коммунист, 1990.№ .2.С. 56.

Социологические исследования. 1989. № 1. С. 14.

Васильев. А., Кранс А. Арал: варианты решений. Коммунист, 1990.№ .2.С. 56.

